

Vuk'uzenzele

Produced by Government Communications (GCIS)

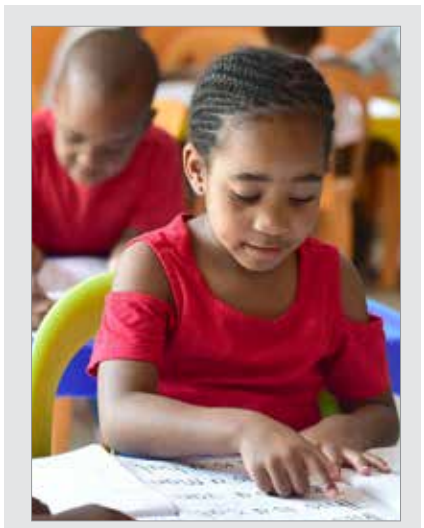
English/Setswana

| Mopitlwe 2019 Kgatiso 2

Restoring the dignity of women and girls

Page 8

Creating a culture of reading in SA

Page 9

ALSO AVAILABLE ON:

@VukuzenzeleNews

Vuk'uzenzele

Websites: www.gcis.gov.za

www.vukuzenzele.gov.za

E-mail: vukuzenzele@gcis.gov.za

Tel: (+27) 12 473 0353

FREE COPY

Did you know? THE 2019 ELECTIONS WILL BE HELD ON 8 MAY 2019

Dikgwetlho tsa go nna le bolwetse jwa tobekano ya maikutlo

Allison Cooper

Le fa go na le mefuta e e farologaneng ya malwetse a tobekano ya maikutlo, jo bo tlwaelegileng, jo mo malobeng bo neng bo itsiwe jaaka kgatelelo ya maikutlo mo tlhologanyong, ke bolwetse jwa tlhologanyo jo bo tlholang phuduego e kgolo ya maikutlo go tloga mo go a a gotetseng (maikutlo a boitumelo jo bo seng kana ka sepe) go ya go a a phutlhameng (maikutlo a a tlhonameng), mme go nne le dinako dingwe tse o bontshang maikutlo a a tlwaelegileng.

Ngaka Eddie Pak, ngaka ya boitekanelo jwa tlhologanya yo a dirang kwa sepetlele sa boitekanelo jwa tlhologanya sa Sterkfontein kwa Krugersdorp mo Lefapheng la Boitekanelo kwa Gauteng, o tlhalositse gore go tlwaelegile thata gore batho ba nne le maikutlo a a farologaneng le go ikutlwa ba itumetse kgotsa ba hutsafetse, ka fa go diragala dilo di le dintsi mo matshelong a bone.

"Bolwetse jwa tobekano ya maikutlo bona, ke fa mongwe a itemogela diphetogo tse kgolo mo maikutlong, mme go se na lebaka la seo. Diphetogo tseno di itlela fela, di tsaya lobaka mme

di sitisa tsamaiso ya letsatsi." a bua jalo.

Matshwao a bolwetse jwa tobekano ya maikutlo

Go ya ka kaedi ya bolwetse jwa tobekano ya maikutlo e e kwadilweng ke Setlhophapha sa Aforika Borwa sa Malwetse a Khutsafalo le Tlhobaelo (SADAG), matshwao a fa motho a le mo maikutlong a boitumelo jo bo seng kana ka sepe a akaretsa:

- Go ikutlwa a itumetse mo go maswe mme go se sepe se se ka fetolang boitumelo jwa gagwe;
- Go nna le phisegelo ya dilo tse dintle e e feteletseng
- Go retelelwa ke go tsaya ditshwetso tse di siameng e leng se se ka bayang balwetse mo kotsing ya tirisobotlhaswa ya diritibatsi le go nna botlhaswa.
- Ba ka nna matlhagatlhaga go feta tekano mo ebileng ba ka nnang matsatsi a mantsi ba sekamang go le gonnye kgotsa ba sa bo bone le e seng boroko;
- Ba fetofetola kgang ya bona fa ba bua le batho ba bangwe

mme gape ba buela ka bonako le kwa godimo;

- Batho ba bangwe ga ba kgone go ba tlhologanya ka ntlha ya gore dipuo le dikakanyo tsa bona di tsamaya di tlhakatlhakana le go se itlhaloganye;
- Ba ka galefa go sena lebaka kgotsa fa mongwe a ka tlhagisa gore maano a bona ga a utlwagale.

"Fa tiragalo ya go itumela mo go maswe e sa phekolwe ka nako, e ka tlhola botsenwa mme motho yoo a ka simolola go bona dilo tse di seng teng. Ba ka simolola go go dumela mo dilong tse di seng teng mme ba nna ba bogale le go galefela batho ba bangwe.

Ditirigalo tsa go itumela mo go maswe di bonolo go di bona mo go ba bangwe ka gonne ba dira dilo tse di sa tlwaelegang," ga rialo Ngaka Pak.

Ditirigalo tse di latelwe ke tsa maikutlo a a tlhonameng ka matshwao a a tshwanang le a malwetse a khutsafalo kgotsa a kgatelelo e kgolo ya maikutlo a a akaretsang maikutlo a a latelang:

- Go tlhonama
- Go ipona molato kgotsa go felelwa ke tshepo
- Go se batle go tswa mo diko-

bong kgotsa go batla go robala fela ba sa tlelwe ke boroko

- Go se nne le matla le go ikutlwa o le bokowa e bile o lapile
- Go se nne le keletso ya dijo; go se nne le kgatlhegelo ya go dira sepe le go ikutlwa o sena mosola.

Tiragalo ya go hutsafala e ka tlhola botsenwa mme motho yoo a ka simolola go bona dilo tse di seng teng. Fa bolwetse jono bo setse bo ba gateletse thata, ba batla go ikentsha kotsi mme ba feletsa ba nna le megopolo ya go ipolaya," ga rialo Ngaka Pak.

Dikgang tse di monate ke gore thuso e teng. "Fa motho go bonwe ka tshwanano gore o na le bolwetse jono, a nwa melemo e e tshwanetseng mme a tlhokometse kalafo ya gagwe a ka tshelela botshelo jo bo feleletseng" ga rialo Ngaka Pak. **U**

Fa e le gore o nagana gore wena kgotsa mongwe yo o mo ratang o tshwerwe ke bolwetse jwa tobekano ya maikutlo, etela tleliniki ya bolwetse jwa tlhologanyo, sepetlele kgotsa ngaka ka bonako.

Bolwetse jwa tobekano ya maikutlo: O ka thusa jang?

Allison Cooper

Fa mongwe yo o mo ratang o lemoga gore o na le bolwetse jwa tobekano ya maikutlo go na le dilo di le dintsi tse o ka di dirang go mo thusa le go mo tshegetsatsa.

Sa ntlha, ithute sengwe le sengwe se o tshwanetseng go se itse ka ga bolwetse jwa tobekano ya maikutlo jo wena kgotsa yo mongwe wa bao o ba ratang a ka tswang go fitlhetswe gore o na le bona. Batlisisa gore ke eng se se tlholang bolwetse joo, matshwao a jona le kalafo ya jona mme fa go kgonagala o ka nne gape wa botsolotsa

le mo ngakeng e molwetse a leng mo diatleng tsa gagwe.

O tshwanetse go ithuta gape le ka matshwao a maikutlo a boitumelo jo bo seng kana ka sepe le a maikutlo a a tlhonameng gore o kgone go itse gore motho yo a nang le bolwetse jono a ka dira eng.

Go ya ka kaedi ya bolwetse jwa tobekano ya maikutlo e e kwadilweng ke Setlhophapha sa Aforika Borwa sa Malwetse a Khutsafalo le Tlhobaelo (SADAG) ke kakanyo entle go loga loano mmogo le motho yo a nang le bolwetse jono, fa motho yoo a santse a itharabologetswe, gore o tshwanetse go dira eng fa o bona gore o simolola go

bontsha matshwao a bolwetse jwa tobekano ya maikutlo. Sekao, le ka buisana le go dumelana ka dikgato tse di tla tsewang go babalela dilo tsa botlhokwa tse di jaaka go mo amoga dikarata tsa go adima madi, dithata tsa go ka dirisa banka le go mo amoga dinotlolo tsa sejana-ga.

Rotloetsa molwetse go nwa melemo, go ya go bona ngaka le go kgaotsa go nwa bojalwa le go dirisa diritibatsi ka ntlha ya gore di ka tsoa matshwao a bolwetse jwa tobekano ya maikutlo kgotsa tsa bo gakatsa," ga rialo Ngaka Eddie Pak, ngaka ya malwetse a tlhologanyo kwa sepetlele sa kwa Sterkfo-

ntein kwa Krugersdorp mo Lefapheng la Boitekanelo kwa Gauteng.

Fa molwetse a kile a nwa melemo e e rileeng nako e telele, mme go sena tharabologelo e le kalo mo matshwaong a gagwe kgotsa melemo e a e nwang e na le ditlamorago tse di sa siamang, laela molwetse go botsa ngaka ya gagwe ka kgonagalo ya gore a neelwe melemo e mengwe kgotsa a batle thuso gongwe go utlwa gore bareng.

Gang fa ba sena go fola, ba tshole fela jaaka o tshola batho ba bangwe, mme o nne o ba etse tlhoko go bona fa go na le matshwao ape a a supogang. **U**

Matshwao a go ipolaya

Go botlhokwa thata go ela tlhoko matshwao a go ipolaya le go tsaya tsia matshosetsi otlhe a go ipolaya a motho a a dirang.

Fa motho a "fedisa" merero ya gagwe, a tlhola a bua ka go ipolaya, a tlhola a bua ka dikgato tsa go tswelletsatsa seno kgotsa a bontsha maikutlo a matona a tlhoafalo, itse gore ke nako ya go tsena fa gare merero eno le go kopa thuso kwa ngakeng ya gagwe kgotsa kwa ditokololong tsa lelapa la gagwe kgotsa kwa ditsaleng tsa gagwe.

Batla thuso

Fa wena kgotsa mongwe yo o mo itseng a tlhoka thuso, etela bookelo jwa tlhologanyo jo bo gaufi, tleliniki, sepetlele kgotsa ngaka.

Gape o ka letsetsa mogala wa go kopa thuso o o dirang bosigo le motshegare wa Cipla mo go 0800 456 789, mogala wa go kopa thuso wa SADAG mo go 011 234 4837, Mogala wa Matlhotlhapelo a go Ipolaya mo go 0800 567 567 kgotsa Mogala o o dirang bosigo le motshegare wa Tsibogelo ya Matsapa a Malwetse a Tlhologanyo mo go 0861 435 787.

Tsothhe tse o tlhokang go di itse ka ga mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba

■ Ka mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba, badiredi ba makala a le mantsi ba tla tshwanelwa ke go duelwa mogolo o o seng ka fa tlase ga R20 ka ura.

Dale Hes

MaAforika Borwa otlhe a a dirang a na le tshwanelo ya go gola megolo e e ba lekang gore ba kgone go tlhokomela malapa a bona.

'Ka tokomane ya mogolo o

o kwa tlase wa bosetšhaba e setse e fetisitswe semmuso monongwaga kwa tshimologong ke Mopresidente Cyril Ramaphosa go ka nna molao, tshwanelo eno go tloga motsing ono jaanong e sireletsegile semolao.

Tona ya Badiri, Mildred

Oliphant a re mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba ga o tsene mo legatong la megolo e e kwa tlase e go setseng go dumelanwe ka yona magareng ga mekgatlo ya badiri.

"Mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba o tla unngwela bogolosegolo bao le jaanong ba santseng ba gola mogolo o o kwa tlase thata le oo o beliweng wa R20 ka ura. Lekala le le tla unngwelwang thata ke la botlhabakgobe, moo o fitlheleng bontsi jwa badiredi ba bonang mogolo wa bona go tswa mo mading a dithipi," o thalositse jalo.

Ditshwanelo tsa gago ka Molao wa Mogolo o o kwa Tlase wa Bosetšhaba

- Ka mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba, badiredi ba makala a le mantsi ba tla tshwanelwa ke go duelwa mogolo o o seng ka fa tlase ga R20 ka ura.
- Bano ga ba akaretse badiredi ba kwa dipolaseng, bao ba tshwanetseng go duelwa bonnye jwa R18 ka ura, badiredi ba kwa magaeng (R15 ka ura) le badiredi ba

Lenaanekatoloso la Ditiro tsa Setšhaba (EPWP) (R11 ka ura).

- O tshwanetse go duelwa mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba mo ureng nngwe le nngwe e o e diretseng.

Fa e le gore o dira sebaka sa diura di le ka fa tlase ga di le nne mo letsatsing, o tshwanetse go duelelwa madi a a lekaneng diura tse di tletseng di le nne.

O tshwanetse go gola bokae ka kgwedi?

- Fa o gola R20 ka ura mme kwa tirong o dira diura di le robedi ka letsatsi, matsatsi a le tlhano ka beke, o tshwanetse go duelelwa R800 ka beke. Mo kgwedding, mothapi wa gago o tshwanetse go go duela R3 466.40.
- Fa o gola R20 ka ura mme kwa tirong o dira diura di le robongwe ka letsatsi, matsatsi a le tlhano ka beke, o tshwanetse go duelelwa R900 ka beke. Mo kgwedding o tshwanetse go duelwa R3 899.70.
- Fa o dira kwa dipolaseng

mme o gola R18 ka ura mme kwa tirong o dira diura di le 40 ka beke, o tshwanetse go duelelwa R3 119.76 ka kgwedi. Fa e le gore o dira diura di le 45 ka beke, o tshwanetse go duelelwa R3 509.73 ka kgwedi.

- Fa o dira kwa magaeng mme o gola R15 ka ura mme kwa tirong o dira diura di le 40 ka beke, o tshwanetse go duelelwa R2 599.80 ka kgwedi. Fa e le gore o dira diura di le 45 ka beke, o tshwanetse go duelelwa R2 922.75 ka kgwedi.

O ka dira eng fa o duelwa madi a a kwa tlase ga mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba?

Dingongorego di ka tlhatlhelwa le kantoro ya Lefapha la Badiri, kgotsa go ka romelwa kwa go Lekgotla la Thuanyo, Tsereganyo le Katlholelo (CCMA). CCMA e rebotse dinomoro tsa mogala di le pedi go ka samagana le dingongora: **011 377 6627** le **011 377 6625**. ■

Mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba, phenyo ya badiri

MOGOLO O O KWA TLASE wa bosetšhaba o o saleng o letelwa sebaka se se leele o dira pharologano le go nna le phapang mo matshelelong a batho.

Siya Miti

Mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba wa R20 ka ura kgotsa R3 500 ka kgwedi, o o simolotse go dira ka la bo 1 Ferikgong monongwaga, o tla sireletsa badiredi ba ba leng mo tlalelong bao go leng bonolo gore ba ka jewa ntshu.

Fa e sale o diriwa molao ke Mopresidente Ramaphosa ka Ngwanitseele 2018, mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba o amogetswe ka diatla tsoopedi ke Mokgatlo wa Badiri wa Aforika Borwa (Cosatu) jaaka kgato ya ntlhantlha ya go leba kwa megolong e batho ba ka kgonang go iphidisa ka yona

mo badireding ba le 6.4 milione mo makaleng a ditirelo tsa badiri ba kwa mabentleleng, ba phemelo le ba ditirelo tsa go phepafatsa.

Le fa dikgang tseno e le molodi mo ditsebenng tsa badiredi ba le bantsi, modiredi wa setlamo sa phemelo sa kwa East London, Zolile Binta, are ba ne ba gapeletsega go tsena mo mogwantong gore ba tlhomamisetswe gore ba tla duelelwa R20 ka ura mo megolong ya bona.

"Re tla o neelwa [mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba] lekgetlho la ntlha mo kgwedding eno. Go tloga ka 2010 go fitlha ka Ferikgong monongwaga, re ne re duelelwa R11 ka ura. Re direla intaseteri e e kotsi tota mme R20 boamaruri

ga se sepe.

"Ke na le bana ba le supa, yo monnye o na le dingwaga di le 17. Bana ba rona ga ba kgone go bona ditiro mme mosadi wa me ke mmalapa. Le ona mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba o santse o le monnye. Le fa go le jalo, o tla thiba phatlha go nne mo malobeng re ne re gola mogolo o o leng mo magareng ga R1 500 le R2 000," ga rialo Binta.

Yo mongwe wa badiredi ba phemelo, Nombeko Zenani, o tlhalositse gore mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba o tla dira pharologano e kgolo mo botshelelong jwa gagwe le go sireletsa badiredi kगतलhanong le go jewa ntshu. Morulaganyi wa selegae

wa Mokgatlo wa Temokerasi o o Golaganeng le Badiri ba Lephata la Dipalangwa le Bothotadithoto, Melumzi Ndongeni, a re le fa mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba o tla dira pharologano mo matshelelong a badiredi ba le bantsi, bathapi bangwe ba setse ba simolotse go batlana le diphatlha tse ba ka di dirisang go efoga bokete jwa ona ka go fokotsa diura tseo badiri ba neng ba di dira mo šifting.

"E tla nna le mosola, fela go santse go na le dilo di le dintsinnyana tse di tshwanetseng go

tlhaamalala.

Ee go jalo, mogolo o o kwa tlase wa bosetšhaba o setse o dirilwe molao, fela ke ditlamo di se kae fela tse di o obamelang. Go naya motlhala, dikgwebo tse dingwe tse di ntseng di duela mogolo o o fetang R25 ka ura di o fokoditse go nna R20 ka ura, mme di itshwarelela ka gore di ntse di rwele boima. Ga go dikgato dipe tse di ka tsewang kगतलhanong le tsona gonne ka molao di tla bonwa di obamela molao ona," ga rialo Ndongeni. ■